

En dag om tillgängliggörande....

Den 12 mars samlades ett 40-tal personer på Läns museet i Härnösand för ett seminarium om tillgänglighet. Under dagen fick åhörarna ta del av olika gruppers behov för att få bättre tillgång till ABM-institutioner.

Kerstin Ånäs berättade om resultaten av projektet *Utmärkt K-tillgänglighet*. Målet med projektet är att öka de handikappades möjligheter att komma in i och använda sig av arkiv, bibliotek, museer och folkhögskolor i länet.

Vidare talade Ingrid Lavås om tillgång till språk. Ingrid är specialpedagog vid Härnösands Folkhögskola. Hon tog upp dyslektikernas situation. En av studenterna vid folkhögskolan berättade om den problematik personer med läs- och skrivsvårigheter möter i samhället. Vi fick ta del av ett livsöde som till stora delar präglats av utanförskap.

Slutligen berättade Ilias Bennani och Bengt Eriksson om synskadades och blindas situation. De pratade framförallt om tillgång på information som förmedlas via webben. Åhörarna fick insikt i problematiken, men framförallt ta del av budskapet att allt är möjligt! Att surfa är inte bara för seende! Och ju tillgängligare information är desto bättre blir det för alla!

Intressanta länkar finns sist i dokumentet.

Den 12 mars samlades knappt 40 personer i hörsalen Theodor Hellman, Läns museet Västernorrland, för ett seminarium kring tillgänglighetsfrågor. Som arrangörer stod Härnösands Folkhögskola och ABM Resurs.

Märta Molin hälsade alla varmt välkomna och berättade kort om ABM Resurs, som är ett länsövergripande samverkansprojekt mellan arkiv, bibliotek och museer i Västernorrland.

Så hälsades dagens första talare välkommen. **Kerstin Ånäs** från Länsbiblioteket var inbjudan för att berätta om projektet *Utmärkt K-tillgänglighet*. Kerstin berättade om bakgrunden eller utgångspunkterna för projektet: FN:s standardregler, propositionen *Från patient till medborgare*, samt målformuleringar för Statens Kulturråd.

Kulturrådet beviljade 2002 projektet *Utmärkt K-tillgänglighet* 224 000 sek. för att kartlägga den fysiska tillgängligheten på Västernorrlands kulturinstitutioner. Projektets mål: att öka tillgängligheten för funktionshindrade till länets ABM-institutioner dvs. arkiv, bibliotek och museer samt även folkhögskolor. I projektet har följande institutioner medverkat:

- ?? Kramfors kommunbibliotek
- ?? Kulturmagasinet Sundsvall
- ?? Sambiblioteket Härnösand
- ?? Sollefteå kommunbibliotek
- ?? Timrå bibliotek
- ?? Ånge folkbibliotek

- ?? Arkenbiblioteket Örnsköldsvik
- ?? Landsarkivet i Härnösand
- ?? Länsmuseum Västernorrland
- ?? Textilarkivet Västernorrland
- ?? Hampnäs folkhögskola
- ?? Ålsta folkhögskola

Utgångspunkten för projektet som startades i april 2002 var att det inte borde finnas några som helst hinder att besöka ett bibliotek, museum eller arkiv. Alla skall ha tillgång till kulturen. Men ABM-institutionerna orsakar ofta problem för personer med någon typ av funktionshinder; det kan vara för höga trösklar, trappor, avsatser, avsaknad av röst i hiss, otydlig skyltning mm.

Propositionen *Från patient till medborgare*, är även en nationell handlingsplan för handikappolitiken och målet är att skapa full delaktighet och ett tillgängligt samhälle. Detta genomsyrar alla samhällsområden och givetvis även kultursektorn. År 2010 skall, i princip, alla offentliga byggnader vara tillgängliga.

Ett första led i att göra alla människor delaktiga är att försöka eliminera alla fysiska hinder som kan finnas i byggnader och lokaler. Ett ytterligare steg är att även göra program och verksamhet i övrigt tillgängligt för alla.

Inledningsvis bjöd man från projektledningen in alla olika handikapporganisationer för att institutionerna skulle få hjälp med att skapa en problembild. Då organisationerna företrädde en rad olika grupper, kom problembilden att bli ytterst komplex och man bad organisationerna rangordna sina önskemål för att på så vis kunna skapa en mer realistisk handlingsplan.

Inom ramen för projektet har vidare ovannämnda institutioner inventerats av arkitekten *Eva Björklund*. Eva Björklund reste runt i länet under sommarmånaderna 2003. Hon mätte, fotade, studerade ritningar mm. Och hon studerade såväl den yttre som den inre miljön. Denna inventering resulterade i en rapport, som precis är färdigställd. Rapporten innehåller förslag till åtgärder och en kostnadsbedömning. Inventeringen har haft en hög ambitionsnivå och därför resulterat i en diger åtgärdslista.

Kerstin Ånäs menade att det i det relativt nybyggda Sambiblioteket finns förvånansvärt många brister, dock kan flertalet avhjälpas med relativt enkla medel. De lokala handikapporganisationerna kommer nu att kontaktas för att man tillsammans ska prioritera åtgärdsförslagen. Tanken är sedan att kostnaderna för de föreslagna åtgärderna ska klaras inom ramen för varje enskild institutions budget.

Inom projektet har man även anordnat studiedagar etc. med anknytning till tillgänglighetsfrågor t.ex. Äppelkonferensen i februari 2004.

Avslutningsvis uppmanade Kerstin Ånäs oss att på olika sätt börja lyfta in ett tillgänglighetsperspektiv i våra dagliga verksamheter. 2010 ska nämligen kultursektorn i Västernorrland vara fullt ut tillgänglig!

Anförandet avrundades med frågor och kommentarer från åhörarna.

Så var det dags för dagens andra talare. Märta Molin hälsade **Ingrid Lavås** från Härnösands Folkhögskola välkommen. Ingrid är verksam som specialpedagog med inriktning mot dyslexi vid skolan. Som rubrik för sitt anförande hade Ingrid valt *Mitt språks gränser är min världs gränser*.

Att vara dyslektiker är att till stor del vara utestängd från det skrivna eller det talade. Ingrid berättade att det i Sverige finns cirka 2 miljoner med ofullständig skrivförmåga, varav drygt 500 000 är dyslektiker. Och 80 % av de ord vi lär oss, lär vi oss via texter.

När är man dyslektiker?

- ?? När man släpar efter två årskurser i skolan.
- ?? Om man på grund av språkliga hinder inte fullt ut kan ta del av samhället.
- ?? Om man stängs ute.

Det är vanligt att dyslektiker eller personer med läs- och skrivsvårigheter stängs ute från textarbeten och utbildningar, att man har problem med att klara sitt körkort och att man har avsevärt lägre medelbetyg. En normalläsare läser i snitt cirka 200 ord/minut. En dyslektiker under 100 ord, och i riktigt svåra fall läser man bara 25 ord/minut. Vanlig TV-textning förutsätter en läshastighet om cirka 100-125 ord/minut. Exempelvis: för att klara 20 p högskolestudier behöver en som läser 100 ord/minut 33 dagar på sig för att klara den normala litteraturmängden. En som läser 200 ord/minut behöver 16.5 dagar!

Ingrid Lavås menade att det fortfarande finns ett stort behov av fortbildning av olika grupper för att underlätta för dyslektiker och personer med läs- och skrivsvårigheter. Och en grupp som det är oerhört viktigt att stötta är föräldrar till barn med läs- och skrivsvårigheter. Hädan efter förkortar jag läs- och skrivsvårigheter till LOS.

Ingrid uppmanade oss också att hjälpa till att tvätta bort den stämpeln "lata och dumma" som personer med LOS ofta får. Dyslexi hänger inte ihop med intelligens!

Idag finns personer med LOS ofta i praktiska yrken. Många kämpar hårt med att dölja sitt handikapp. Datoriseringen på många arbetsplatser har inneburit och innebär stora bekymmer för de med dyslexi eller LOS. Och de traditionella kulturarvsmiljöerna, och då främst biblioteket, upplevs av de allra flesta med LOS som skrämmande miljöer!

Ingrid Lavås lät oss via olika textprov se hur en text ter sig för dyslektiker:

Texten är lätt att känna sig som en rubrik. För en dyslektiker dominerar avkodningen, förståelsen är rejält underordnad.

Men vad säger forskningen?

- ?? Dyslexi kan bero på ärftliga faktorer hos en gen i 6:e kromosomparet
- ?? Dyslexi kan ha en fonologisk grund.
- ?? Miljön kan förstärka problematiken eller kompensera.
- ?? Tidig träning är viktig.

Vidare lät Ingrid Lavås oss läsa en text som handlade om en skolflickas dag. Vanligtvis så läser man mellan raderna och drar slutsatser, så kallad inferensläsning, något som är i princip omöjligt för en person med LOS eller dyslexi.

Även tecken i texter ställer till problem. Ingrid bad oss också fundera över dess betydelse:

- ?? Du kommer ikväll.
- ?? Du kommer ikväll?
- ?? Du kommer ikväll!
- ?? Du kommer ikväll...

Sammanfattningsvis menade Ingrid att goda läsare:

- ?? Har god förståelse.
- ?? Anar en fortsättning.
- ?? Kan växla läshastighet och lässätt t ex. skumma en text.
- ?? Har välorganiserade ögonrörelser.
- ?? Tänker på innehållet.

Medan en svag läsare:

- ?? Har svag uppfattning om innehållet.
- ?? Bara ser några ord fram.
- ?? Inte anar fortsättningen.
- ?? Har oorganiserade ögonrörelser.
- ?? Kan bara läsa när ögat fixerar.

Vidare diskuterade Ingrid Lavås skillnaden mellan lättlästa texter och lättlästa texter! Hon menade att en text lätt blir torftig och förlorar sin karaktär när den görs om till lätt svenska. Det kanske då blir viktigare att arbeta med kortare utdrag ut originaltexter än att förflacka dem?

Viktiga råd till alla som arbetar med tillgängliggörande:

- ?? Använd rena typsnitt.
- ?? Plocka bort de längsta och de krångligaste orden.
- ?? Minimera användandet av inskjutna bisatser.

Så lämnade Ingrid över ordet till en av sina studenter, en man någonstans mellan 30-40 år som började med att säga att *jag är en sån där!*

Vi fick ta del av en självutlämnade berättelse om den problematik en oupptäckt dyslexi kan innebära. Han berättade om ett tidigt utanförskap i skolan. Lågstadiets första år i en liten trygg grupp förändrades efter det första året och i en större och stökigare grupp fanns varken resurser att stötta eller möjligheter att upptäcka.

Att inte vara delaktig, att inte förstå, ledde i det här fallet till ett utåtagerande beteende, till skolk och till en allt svagare självkänsla. Trots besök hos både skolpsykolog och BUP fokuserade man beteendet och sökte korrigera det istället för att förstå bakomliggande orsaker.

Under mellanstadiet berättade han att det gick rejält snett. Och i årskurs 8 riskerade han att stängas av från skolan. En flytt till en syster på en mindre ort resulterade dock i fullständiga grundskolebetyg och det i sin tur gjorde honom behörig att söka till gymnasiet. Tyvärr visade

det sig att den praktiska linje han valt innehöll allt för mycket teori för att han skulle klara av det.

Via en praktikplats kom mannen att vara verksam inom verkstadsindustrin i nästan 20 år, där han kom att utvecklas till en mycket yrkesskicklig person. Men delaktigheten i samhället var svag. All information och alla blanketter ställde till bekymmer. Trots att han beviljades lån och själv byggde ett lösvirkeshus, så kunde han på grund av deklarationsblanketter, information från banken med mera, inte behålla huset.

Vid den här tiden hade han dessutom utvecklat ett rejält missbruk av alkohol, hasch och amfetamin. Dessutom hade han misslyckats med teoridelen av körkortsprovet 9 gånger.

Idag? Via självinsikt sökte han sig till vård för sitt missbruk, vågade så småningom möta sin dyslexi. Han hamnade efter en del turer på Härnösands Folkhögskola, där stöttningen och vägledningen från bland annat Ingrid Lavås varit av avgörande betydelse. Just nu håller han på att läsa in gymnasiet, ta igen all missad information och bygga upp sin självkänsla. Målet är att komma in på lärar- eller socionomprogrammet på högskolan. De erfarenheter han bär med sig vill han använda i arbetet med andra som brottas med liknande problematik som han själv gjort och gör!

Även detta anförande avrundades med frågor och funderingar från åhörarna.

Efter lunch lämnades ordet till Ilias Bennani och Bengt Eriksson. Ilias Bennani är själv synskadad. Han driver företaget *Improve your life*, <http://www.iyl.se>, där han föreläser om tillgänglighet, testar webblösningar ur en rad brukarkategoriernas perspektiv och ger råd till verksamheter som arbetar med problematiken.

Bengt Eriksson presenterade sig själv som *äkta blind*. Även han driver ett konsultföretag, *Synkodat*. Genom företaget bidrar han med stöd och råd till olika verksamheter som arbetar med att förbättra synskadades tillgång på webbaserad information.

Ilias Bennani menade att när man diskuterar tillgänglighetsfrågor för alla, så är gruppen blinda de som har absolut sämst tillgång till information och miljöer.

Ilias och Bengt bad oss fundera över de fördomar som många bär med sig. Att handikappade är osjälvständiga och lever på samhället, att alla pensionärer är snåla och ovilliga att lära nytt, samt att invandrare bara äter cous-cous. Fördomarna gäller minoriteter och det är mot dem som flertalet tillgänglighetsprojekt riktar sig.

Budskapet från föreläsarna var att alla har att vinna på ökad tillgänglighet:

- ?? De ideella aktörerna kan exempelvis lättare nå ut och hitta nya tänkbara medlemmar.
- ?? De kommersiella kan å sin sida nå fler kunder, skapa bättre goodwill, styra över mer handel etc. till webben.
- ?? De offentliga får vinster som en effektivare kommunikation med medborgarna, en effektivare resursanvändning och en bättre arbetssituation för enskilda tjänstemän. Dessutom ges medborgarna ökade möjligheter till dialog och därmed delaktighet.

Vad ska de som arbetar med ABM-institutionernas webbaserade information då tänka på? Att följa de riktlinjer som redan finns! WAI och W3C, samt de politiska beslut som uttrycks ibland annat eEurope Actionplan, WCAG 1.0, samt EU-resolutionen EU WCAG 1.0. Även den amerikanska ADA-lagen kan vara värd att ta intryck av.

Ilias Bennani menade att den politiska ambitionen är relativt stor i Sverige. Han pekade på exempel som *24-timmars myndigheten* som fått god spridning i landet. Dock saknas lagstiftning liknande ADA-lagen i Sverige och i övriga Europa.

Hur många är synskadade? Av Sveriges cirka 1.2 miljoner funktionshindrade, är cirka 200 000 synskadade eller blinda. Vilka hjälpmedel finns då att tillgå? Bengt och Ilias nämnde t ex. punktskriftsdisply (dock är det inte så många som behärskar punktskrift, men tekniken är nödvändig för de dövblinda!), skärmtangentbord, förstörningsprogram som ZoomText Xtra, och talsyntesstöd. Under en paus fick åhörarna komma fram och ta del av den teknik som Bengt och Ilias hade med sig, samt ställa frågor och fundera kring olika lösningar.

Vidare visade Bengt oss hur han som blind kan surfa på nätet med verktyg som skärmläsaren Jaws, vilken möblerar om information och läser den i en logisk ordning. Och han menade att ju tillgängligare webbsidor är desto roligare blir det för fler! Han visade oss webbplatsen ISYNK (Intresseföreningen Synskadade i Nätverk för Kommunikation), <http://www.isynk.se/> en nyhetssida för kommunikation för synskadade och blinda, bland annat webbradio.

Bengt visade hur han med stöd av Jaws surfade runt på nätmusikhandeln Ginza och köpte en skiva. Allt går, men det tar lite längre tid, var hans budskap till oss.

Bengt visad vidare hur han med hjälp av ett program som Ilias skapat kunde redigera en webbplats trots sitt handikapp. Och Ilias undrade i sammanhanget hur många som tänkt tanken att anställa en synskadad eller blind som webbansvarig...

Vad ska vi då tänka på när vi informerar om våra olika verksamheter över webben?

- ?? Att text är den gemensamma nämnaren, det som kan omvandlas till tal.
- ?? Att undvika länkar i texten.
- ?? Att se till att så kallade länk-stigar skapas, så att man lättare kan hitta tillbaka.

- ?? Att man med bara ett klick ska komma tillbaka till startsidan.
- ?? Att istället för frames eller ramar, använda DIV-taggar.
- ?? Att undvika pop-up fönster.
- ?? Att undvika banners och allt för stora logotyper.

Avslutningsvis menade föreläsarna att vi skulle göra vår information ”onödigt” enkel, våga testa det vi gör på olika grupper och att ökad tillgänglighet innebär ökad tillgänglighet för alla!

Föreläsningen avrundades med frågor till föreläsarna.

Så avrundades dagen med information om kommande ABM-arrangemang, samt med kaffe och samtal i foajén till museet.

Länktips!

ABM Resurs tipsar om: <http://abm.ylm.se>

Kerstin Ånäs tipsar om:

Tillgänglig kultur, här hittar man bl a Boverkets författningssamling om enkelt avhjälpna hinder och mycket annat

<http://www.bibl.vgregion.se/tillganglig-kultur/>

Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor: för den som vill beställa "Museer för alla", "12 museer i Norden" osv.

<http://www.nsh.se/publikationer.htm>

Handikappombudsmannen: Tillgänglig och bra hemsida, FN:s 22 standardregler mm.

<http://www.ho.se/start.asp?lang=sv&sida=341>

Socialdepartementet: här hittas bl a Nationella handlingsplanen "Från patient till medborgare"

<http://social.regeringen.se/pressinfo/material/handikapp.htm>

Statens institut för särskilt utbildningsstöd: Om bemötande bl a

www.sisus.se

Ingrid Lavås tipsar om: Svenska dyslexiföreningen <http://www.ki.se/dyslexi/>

Ilias Bennani och Bengt Eriksson tipsar om:

Improve your life www.iyl.se

Hjälpmiddelsinstitutet www.hi.se